

HET TWAELFDE DEEL

Des

Nederlandtsen Kruydt-Boecks,

BESCHRYVENDE

Deel derhande Uyt-landtse Boomen / Heesteren / Kruyden / en Plan-
ten / de welke hier te Lande / uytgenomen eenige weynige / nergens
gesien nochte onderhouden worden; ende wiens deelen / als hout/
schorffe / wortelen / bladeren / zaet / ofte vruchten / mis-
gaders der selven Sappen en Gommen / gemeenlyck
in de Apothekers Winckels ghebruycet / en
heemde droogen genaemt worden.

Sassafras-boom, in 't Latijn *Sassafras*.

Gedaente.

Dese Uyt-landtse Boom
schiet met een rechte stam
seer hoogh op / aen het op-
perste alleen zijn takken
uytbrejende. De bukten-
ste dicke schorffe is gout-
geel / en de binnenste dur-
ne / asch-graew van verwe. Het hout
trekt mede na den asch-graewen. De bla-
deren zijn doncker-groen / die van de Vij-
gen-boom eenighzins gelijck / en in drie
hoecken ghesneden. Of dese Boom bloe-
men en vruchten draeght is onbekent. De
wortelen kruppen boven langhs de risch
der aerden. Dit geheel Ghewas heeft een
specerijachtige reuck / eenighzints na den
Venckel rieckende.

Plaetse. Dese Boom wast in 't Ey-
landt Florida, en des selfs hout / schorffe/
en wortelen worden van daer over ghe-
bracht.

Aert en Krachten. Het hout van de Sassa-

fras-boom is warm en droogh in den twee-
den graedt / maer de schorffe en wortel is
warm en droogh in 't beginsel van den der-
den graedt / openende / dun makende / ver-
terende en 't zweet drijvende van krachten.
Monardus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt
van 't Ingewandt, Water-sucht, langhduu-
rende Koortsen, Graveel, Sinckinge,
Gicht, opgestopte Maendt-stonden en Poc-
ken: Neemt van het hout / schorffe of wort-
telen twee oncen / snijdt het kleyn / wepcht
het twaelf of vier-en-twintigh uren in vier
mengelen schoon water / koocht het daer
na tot dat de helft versoden is / en laet hier
van een goede dronck nuchteren in nemen.
Hier op moet het zweeten bevoordert worden.
Clusius, Fragosus.

Om versche Wonden te genesen: Wordt
in West-Indien de groene bladeren daer op
gelepdt / en in andere Landen kan men de
gedrooghde bladeren daer toe gebruycken.
Monardus.

Sf 3

Pock-

Pock-hout, in 't Latijn *Guajacum*.

Gedaente.

De Boom / wiens hout hier te Lande Pock-hout genaemt is / wordt verscheppentlijk beschreven. Sommige houden het voor een hooge Boom met veel tacken / en klepne harde bladeren : andere seggen dat sy van de Granaet-boom of van den Arbutus gelijken : de meeste schryven / dat dese Boom soo hoogh als den Eschen-boom opschiet / en van bladeren de selve eenighsints gelijkt. De bloemkens zijn geel / en de vruchten soo groot als een Castanie, van gedaente twee by een geboeghde Lupinen niet ongelijck. De schozse van het hout is dick en brynn / waer aen somtijds een gomme gebonden wordt. Het hout is zwartachtigh / en seer hardt. De wortel is van binnen geel / en met een seer dicke schozse bekleedt.

Plaetse. Het Pock-hout wast veel in West-Indiën, en voornamentlijk in het Eylandt Sant Domingo.

Aert en Krachten. Het Pock-hout is warm en droogh in den tweeden graedt / dun makende / verteerende / 't zweet drijvende / en besonderlijk de Pocken ghenesende van krachten. De bloemen hebben een purgerende kracht / en worden daerom van de Indianen in-geleghet en bewaert. Clusius, Monardus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Gicht, Water-sucht, Sinckinge, Schurktheyt, en Pocken: Bereydt een afziedsel van het hout en schozse met water / en laet hier van 't lichaem van te vooren wel gesupbert zijnde / een goeden dronck in nemen om het zweeten te verwecken. Het tweede afziedsel wordt in plaetse van den dagelijcksen djanck gebruyckt. Clusius, Fragosus.

Aloës-hout, in 't Latijn *Lignum**Aloës, Xylaloës, Agallochus.*

Gedaente.

Dese Boom is den Olijf-boom niet ongelijck / doch somtijds grooter / en met een dicke schozse bekleedt. Het hout is

brynn of zwartachtigh / met asch-grauwe aderen door-loopen.

Plaetse. Het Aloës-hout wordt ons uyt Indiën overgesonden / en het beste wordt op Sumatra gebonden.

Aert en Krachten. Het Aloës-hout is warm en droogh in den tweeden graedt / het Verte / de Hersenen en de Lijf-moeder versterkende van krachten. Het verduyft oock de woznen des bupckis. Garcias ab Horto, Fragosus.

Het Aloës-hout wort voor 't beste gehouden / 't welck de berwe heeft / als wy boven beschreven hebben / bitter van smaech is / zwaer van gewicht / by 't vlier gehouden eenige vochtigheyt uytgeeft / gebrant zijnde een liefelijcke reuck na laet / en in 't water geworpen drijft. Joh. Schroderus.

Aspalathus.

Gedaente.

In het beschrijven van de oprechte Aspalathus verschillen de Auteurs seer veel / en 't geene hier te Lande gebracht / en van sommige Apothekers voor 't oprechte Lignum Aloës onder de Theriacel en andere Compositien gebruyckt wordt / is een brynn / zwaer en hardt hout / niet onlieffelijck van reuck.

Plaetse. Het wordt uyt Indiën overgebracht.

Aert en Krachten. Dit hout is warm en droogh van aert / met eenige t'samen-trekinge / en wordt by gebreck van 't Lignum Aloës in des selfs plaetse gebesicht.

Lignum Rhodium.

Gedaente.

Dit hout heeft een seer aenghenamen reuck / en is bleek rosachtigh van verwe.

Plaetse. Het wast in 't Eylandt Rhodes, waer van het sijn naem bereken heeft.

Aert en Krachten. Dit hout wordt seiden gebruyckt / en dient alleen om onder welriekende poepers te mengen / waer toe des selfs

selfs oipe meest gezupekt / en van de Par-
fumeerders begeert wordt.

Sandel-hout, in't Latijn *Lignum*
Santalum.

Ghedaente.

Dese Sandel-boom schiet gelijck de Ocker-
noten-boom, seer hoog op. De bladeren
zijn groen / die van de Mastick-boom ge-
lijck. De bloemen zijn upt den blaauwen
zwartachtigh. De vrucht is eerst groen/
daer na zwart / en soo groot als een kriecke.
Het hout is roodt / wit of bleek-geel van
verwe.

Plaetse. Het Sandel-hout wordt ons upt
Oost-Indiën overgesonden.

Aert en Krachten. Het Sandel-hout is
houdt in den derden / en dzoog in den twee-
den graedt / openende / en de Leber en't
Herte versterkende van krachten. Garcias
ab Horro, Clusius, Matthiolus.

Gries-hout, in't Latijn *Lignum*
Nephriticum.

Gedaente.

Dit breekt hout heeft eenige gelijke-
nisse met het bleek-geel Sandel-hout,
't welck in Water of Wijn getweecht een
blauwe verwe van sich geeft.

Plaetse. Het wordt upt Nova Hispania
overgezacht.

Aert en Krachten. Het Lignum Nephriti-
cum is warm en dzoog in den eersten graet/
openende en den Urin afdrijvende van
krachten. Fragosus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor de Steen,
Graveel, en verstoptheyt van de Lever en
Mildt: Weyckt het gesneden hout in Wa-
ter of Wijn / en laet hier af drijcken: som-
nige laten tot dien eynde een Beket van
't hout dzayen / waer in sy Wijn of oude
Mee eenige tijdt laten staen / om daer van
te drijcken. Monardus.

Slangen-hout, in't Latijn *Li-
gnum Columbrinum*.

Gedaente.

Dese Boom gelijck eenighsints den
Granaet-boom. Het hout is vast en wit/
het Eschen-hout niet seer ongelijck / met
een asch-graenwe dicke / en in de langhte
gekloobe schozse bekleet. De bloemkens
zijn geel.

Plaetse. Dese Boom wast in Indiën op
het Epland Ceylon, en woxt van daer over
gezacht.

Aert en Krachten. Slangen-hout is warm
en dzoogh van aert / bitter van smaect / de
Gal en slijmige vochtigheden dooz den stoel-
gangh / en somtijds dooz't bzaken af-ja-
gende / en't vergift / voornamentlijck van
de Slangen / wederstaende van krachten.
Garcias ab Horto, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor beten van
Slangen, langhduurende Koortsen, Wor-
men des Buycks, Kinder-pockjens en Ma-
selen: Drent een vierendeel loots van het
gepoeyert hout / en geeft het met Wijn of
Water in. Garcias ab Horto.

Noten-Muscaet-boom, in't Latijn
Nux Moscata, Aromatica, Myristica.

Geslachten.

Dese Boom wordt in Noten-Muscaet-
boom Wijkken, en Manneken onder-
schepden.

Ghedaente. De Noten-Muscaet-boom
Wijkken wast gelijck onse Peere-boom
hoogh op / en is in veel tacken gedeelt. De
bladeren zijn langhwerpig / de Laurier-
bladeren gelijck / maer niet soo hardt / en
blijven altydt groen. De vrucht is peer-
wijs van gedaente / aen't eynde van de
teerste tackskens afhangende: dese is met
een dicke schozse / in't midden dooz een klobe
in de lenghte gescheppen / bekleedt. Wan-
neer dese vrucht rijp is / doetse sich open en
vertoont de Foelie, die de houtachtige / daer
de

de Noten-Muscaet in beslooten leyt/ netwijs omhanght.

De bladeren van de Noten-Muscaet-boom Manneken zijn veel langer en grooter als die van de voorgaende soorte. De vruchten zijn oock langhwerpig / een alleen / of twee / drie / en vier by een aen een dieck steekten afhangende.

Plaetse. De Noten-Muscaten en Foelie wroden overbloedigh upt Oost-Indiën overgebracht.

Aert en Krachten. De Noten-Muscaten zijn warm en droogh in 't laetste van den tweeden graedt / een weynigh t'samen-treckende / den Rijn drijvende / en de Winden schepdende van krachten. C. Acosta, Fragosus, C. Durantus.

De Foelie heeft de selfde krachten / maer is sijnder van deelen / meer door-dringender en stercker in werckinge. Fragosus, Matthiolus, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor pijn in de Maegh, Hert-kloppinge, Flaeuwte, en koude gebreken van de Herzenen: Neemt een halve Note-muscaet, gestooten zijnde/geestse met Wijn in. Fragosus, Acosta, Lobel.

Voor Buyck-pijn en koude Pisse: knautwt van een Note-muscaet, en slicht het door. Of geest een weynigh van de Olie upt de Note-muscaten geperst of van Foelie gedistilleert / met warinen Wijn in. Clusius, Garcias ab Horto.

Om de Maegh te verstercken: Bestrijckt omtrent de hals van 't herte of de mondt van de Maegh met de uptgeperste Olie / ofte die van Foelie gedistilleert is. Fragosus, Clusius.

Voor verouderde Hooft-pijn: Roost een Note-muscaet of twee / grof gestooten zijnde / in een panne / en legte tusschen een graentwampier op 't Hooft / ende bestrijckt de slapen des Hoofts met de upt-geperste Olie.

Voor Buyck-loop en ontvloeyinge des Zaets: Neemt een Note-muscaet, roost of scrupse in een panne / en geestse met roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Buyck-pijn der jonge Kinderen: Bestrijckt de Hael van de Buyck met Olie upt de Note-muscaet geperst. Joh. Schroderus.

Voor koude gebreken van de Zenuwen: Hier toe werdt de upt-geperste Olie nuttelijck onder andere verwarmente salve vermenght. Lobel.

Caneel-boom, in 't Latijn *Cinnamomi arbor*.

Gedaente.

De Caneel-boom wast op gelijk de Olijf-boom, uythzypdende seer veel tacken. De bladeren zijn van gedaente de Citroen-bladeren, en van verwe de Laurier-bladeren niet ongelijck. De bloemen zijn wit. De vrucht is rondt gelijk een Olijf, eerst groen / daer na roschachtigh / en eyndelijck zwart van verwe. De schoorse is dubbelt / van de welke de buptense niet veel geacht / en de binnenste en dunste eygentlijck Caneel genoemt wordt: welke laetste noch versch zijnde weynigh reuck of smaect heeft / maer in de Son gedrooght verkrijght een aengename reuck en smaect / ende een roos-achtige verwe.

Plaetse. De beste Caneel groept in Zeylon.

Aert en Krachten. De Caneel is warm in den derden en droogh in den tweeden graedt / en met eenige t'samen-treckinge / door-slijdende / verteerende / verdeelende / en versterkende van krachten. Galenus, Garcias ab Horto, Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van 't Ingewandt, slappe Maegh, Watersucht, stinckende Aeslem, Buyck-pijn, koude Pisse, opgestopte Maent-stonden, koude gebreken van de Herzenen, en om 't Herte te verstercken: Hier toe wordt de Caneel onder de spijse vermenght / of met Wijn ingenomen. Het gedistilleert water van Caneel is hier toe mede nut en bequaem. Garcias ab Horto, Monardus, Matthiolus, C. Bauhinus.

Cassia

Cassia lignea.

Gedaente.

De *Cassia lignea* wordt booz de buytenste schorsse van de Caneel-boom gehouden; sy is buynder van berwe als de Caneel, ende in de mond geknauwt zijnde / geeft een Caneel-achtige smaack / nochtans droog ent samen-treckende.

Aert en Krachten. De *Cassia lignea* is van aert en krachten / hoe wel onfiercher / de Kaneel eenighzins gelijk. Lobel dunkt de selve niet onbequaem te zijn om 't bloedt te stelpen.

Cassia Fistula.

Gedaente.

De *Boom* wast hoogh op gelijck de Amandel-boom, en is van bladeren die van de Persick-boom niet seer ongelijck / die veel aen een middel-steelken ober malkanderen geboegt staen. Het hout is hart / en zwart van berwe / maer met een dunne bleekgeele schorsse bekleedt. De bloemen zijn geel / die ghevolght worden van lange / ronde / zwarte / houtachtige hautwen, van binnen in veel hupskens door dwarsse houtachtige vellekens geschepden / met plat buypnachtigh zaedt verzien / en met een zwart en soet mergh opgebult.

Plaetse. Dit Gheswas wordt in Oost- en West-Indiën gebonden: maer het geen upt Oost-Indiën komt / wordt booz het beste gehouden.

Aert en Krachten. Het zwarte mergh van de *Cassia Fistula* is matelijck gestelt tusschen hitte en koude / maer is bochtigh van aert / en heeft een versachtende en den buyck weeck makende kracht. Het selve magh van een yder sonder perijckel in genomen worden / om booz den kammer-gangh af te jagen de geele galachtige en waterachtige bochtigheden van de Leber, Nieren en oock alle heete bochtigheden des ingelwants. Mesue, C. Durantus, Monardus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Om sachtelijck de galachtighe Vochtigheden te purgeeren: Neemt dooz-gedane *Cassia Fistula* een once / gepoeperde Rhabarber een half vierendeel loots / vermenght het te samen / om op een reys in te nemen / en men sal daer een djonck Wey op drincken. Lobel.

Voor een pijnelijcke en geswolle Keel: Neemt dooz-gedane *Cassie* een once of anderhalf / smelt het in een pintje Garstewater / en gozgeit daer mede: van buyten leght 'er het volgende op: Neemt dooz-gedane *Cassie* anderhalf once / Olie van Kamille, van Amandelen, van elck een once / vermenght het onder malkanderen / smeert het op een dicke doeck / en staet het om de Keel. A. Thonnerus.

Sint Jans Broodt, in 't Latijn*Siliqua Dulcis.*

Gedaente.

De *Boom* daer het *Sint Jans Broodt* aen groeyt / wordt in 't Latijn *Ceratonja* genaemt / is een matelijcke hooge Boom / sich selven met sijn tacken wijt en verre uytstrepdende. De bladeren zijn dick / langhwerpig rondt / en veel recht tegen malkanderen overstaende aen een middel-steelken gehecht. De bloemen zijn upt den rooden purperachtigh van berwe / en worden van lange platte kromachtige hautwen / breede platte en harde kernnen in sich besluptende / gevolght.

Plaetse. Dese Boom wast in Indiën, in 't Koninkrijk Napels, Spanjen, en andere warme gewesten. Lobel heeft dese Plante mede in de Hoven van Nederlandt gesien.

Aert en Krachten. De vruchten of hautwen / de welcke epgentlijck *Sint Jans Broodt* genaemt worden / zijn droog van aert / en te samen-treckende van krachten. Matthiolus.

Medicinael ghebruyck. Voor de Hoest: Bereydt een afziedsel van *Sint Jans Broodt*, maecht het soet met Suucker / en laet hier af drincken. C. Durantus.

Et

Tama-

Tamarinde-boom, in 't Latijn*Tamarindorum arbor.*

Gedaente.

DE Tamarinde-boom wast soo hoogh als de Eschen, Castanien of Ocker-Noten-boom. De bladeren wassen seer veel aen een middel-steelken / gelijk die van Varen Wijkken, bleek-groen van berwe en sarp van smaeck. De bloemen zijn van acht bladen gemaect / wit van berwe / en niet onlieffelijk van reuck. De vrucht is een dicke hauwe / met veel aderkens door-loopen / die van onse Turckse Boonen niet ongelijk / maer grooter / hebbende eerst een groene en daer na een asch-graenwe schozse. De zaden zijn plat en by na vierkant. Dese vruchten worden ingelept / ende Tamarinde genaemt.

Plaetse. De Tamarinde-boom wordt op veel plaetsen van Oost-Indiën wassende gevonden.

Aert en Krachten. De Tamarinde verhoelt en verdrooght in den tweeden graedt / matighet de scherpigheyt en hitte der vochtigheden / verslaet de dorst in heete koozsen / en leyt de gal en aengebrende vochtigheden sachtelijk door den kramer-gangh af. Mesue, Garcias, Acosta, Fragosus.

Sebesten.

Gedaente.

DE Boom daer dese vruchten op wassen / is wat leger als een Pruym-boom. De stam is met een witrachtige / en de tacken met een groene schozse bedeckt. De bladeren zijn ronder en harder als de Pruym-bladeren. De bloemen zijn wit / en komen in wijde troskens te voorschijn. De vruchten zijn roudt / gelijk klepne Pruymen, voortkomende uyt klepne schaelkens gelijk de Akers. Dese rijp geworden / zijn bruin-groen of blaetwachtigh van berwe / peder een harde dyekantige kerne in sich besluptende. Het vleesch van dese vruchten is wit en tay.

Plaetse. De Sebesten wassen in Syrien en Egypten.

Aert en Krachten. De Sebesten zijn matelijk gestelt tusschen hitte en koude / vocht van aert / versachtende / de scherpe vochtigheden bedwingende / en de buick weerck makende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor scherpe Sinckinge, Hoest, Hefigheyt, galachtige Koortsen, en scherpigheyt van de Urijn : Berepdt een afziedsel van dese vruchten / maect het soet met Symplicier / en laet hier af drincken. Dodonæus, Matthiolus, C. Durantus.

Voor 't Graveel en de Steen : Neemt een bierendeel loots van de kernnen van Sebesten, stoot het fijn / en geeft het met warmen Wijn in. Ravelingius.

Jijuben, in 't Latijn *Jijuba.*

Gedaente.

DE Boom heeft een kromme stam / met een oneffene schozse bekleedt / en harde tacken / die met doornen op sommige plaetsen beset zijn. De bladeren zijn langhwerpigh / rondom de kanten geschaert / en peder met drie zemelkens door-loopen. Dessens de bladeren komen bleekte moschachtige bloemkens. De vruchten die Jijuben genaemt worden / zijn langhwerpige ronde Besen / van binnen geel / en met een bruyn of roodachtigh velken bekleedt / peder een langhachtige harde kerne in sich besluptende.

Plaetse. De Jijuben wassen hedendaeghs in Italien.

Aerten Krachten. De Jijuben zijn matelijk koudt en vocht van aert / en de scherpe vochtigheden versachtende en bedwingende van krachten. Dodonæus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Heefigheyt, Hoest, Bloet-spouwen, scherpe Sinckinge, koude Pisse, verhitte en verwooren Nieren : Berepdt een afziedsel van dese vruchten / en laet daer af drincken : oock kan de Syroop van Jijuben hier toe nuttelijk gebruykt worden. Matthiolus, C. Durantus, Dodonæus.

Pisse.

Pistachien, in 't Latijn *Nux**Pistachia.*

Gedaente.

De Pistachien-boom brengh voort langhen breedachtige bladeren / voort spits / met roodachtige ribbekens door-loopen / en vijf of seven aen een middel-steelken gehecht : van dese is het uiterste blad altijd het grootste. De bloemen zijn root en dupschijns by een vergadert. De vruchten zijn gelijck Hasel-noten : het binnenste groen mergh is bedeckt met een paers velletien ; de buptensie schelle is tap / groen of roschachtigh / onder dese leyt noch een andere harde of houtachtige schelle.

Plaetse. De Pistachien-boomen groepen in heete Landen / en brengen aldaer haer vruchten voort ; maer die hier by groote Kruidt-penninaers ghebonden worden / dragen selden bloemen / en nimmermeer vruchten.

Aert en Krachten. De Pistachien zijn warm in den tweeden en vochtigh in den eersten graedt / openende / en dun makende van krachten / en geven goet voedsel. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever en Longh, Hoeft, Kort-amigheyt, Graveel, sweeringe der Nieren, en Fenijn : Hier toe worden de vruchten nuttelijck gegeten / en een Roemer Wijn daer op gedroncken. C. Durantus.

Dadel-boom, in 't Latijn *Palma*.

Gedaente.

De Dadel-boom schiet op tot een hooge Boom. De stam is met een schelpwijse schoofse bekleedt : aen de top van de stam brengh hy voort veel rietachtige smalle bladeren / tusschen de welcke de bloemen / in een groote omwindsel beslooten / te voorschijn komen ; dit omwindsel open gegaen zijnde / vertoonen sich witte bloemen / die van langhwerpigh ronde vruchten Dadelen

genaemt / gevolght worden : dese zijn van bupten roschachtigh van berwe / soet van smaect / en beslupen in sich een langhwerpige harde steen.

Plaetse. De Dadel-boom groept overbloedigh in Indiën, Ægipten, Syrien, Africa, en andere heete Landen.

Aert en Krachten. De rijpe vruchten of Dadelen verwarmen / trecken een weynigh te samen / versachten de rouwigheyt van de keel / verstercken de vrucht in 's Moeders Lichaem / stoppen de Buph-loop en 't Bloetspoutwen. Matthiolus, C. Durantus, Dioscorides, Galenus.

Bdellium.

Gedaente.

Dit is een Gom de Myrrhe niet ongelijck / maer de Boom / uyt de welcke het bloept / is tot noch toe niet beschreven : sommige vermeenen dat de Bdellium en Myrrhe uyt een en de selve Plante voortkomen / en dat tusschen de selve geen ander verschil en is / dan tusschen eenen wilden en taminen Boom.

Plaetse. De Bdellium wordt uyt Arabien en Indiën hier te Lande gebracht.

Aert en Krachten. De Bdellium is warm van aert / sacht-makende / en scheidende of verteerende van krachten. Dioscorides, Matthiolus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Om de Lijf-moeder te openen, en de doode vrucht af te drijven : neemt Bdellium, leghtse op een kool vuur / en laet de roock van onderen ontfangen. Dioscorides.

Om de overtollige Maent-stonden, en het bloeden der Anbeyen te stelpen : neemt een half of een geheel vierendeel loots van de pillen van Bdellium en andere geneesmiddelen bereydt / en laet het in nemen. Disp. Augustin.

Voor Scheursels, herdigheden en knorren van de Zenuwen : Hier toe wort de Bdellium onder de plaesters en salven vermenght. Dioscorides.

Ct 2

Myrrhe

Myrrhe, in 't Latijn *Myrrha*.

Gedaente.

De Boom daer dese Gomme uyt voort komt / is tot noch toe niet wel bekend / van wegen de verscheide beschrijvinge die 'er van gegeven wordt / maer meest alle de Auteurs komen hier in over een / dat het een doornachtigh Boom - gewas is. De Myrrha is geel / witachtigh / en oock groen van berwe / welke verscheidentheyt van koleur Lobel ghesien heeft. De beste is onder de naem van Myrrha Troglodytica bekend.

Plaetse. De Myrrhe wordt veel uyt Arabiën over gebracht.

Aert en Krachten. De Myrrhe is warm en dzoogh in den tweeden graedt / openende / een wepnigh t'samen treckende / afvagende / dun makende / sacht makende en schepende of verteerende van krachten. De Myrrhe wederstaet oock de verrottinge. Garcias ab Horto, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoesst, Enghborstigheyt, Buyck-pijn, Buyck-loop, Wormen en verstopte Maendt-stonden: Neemt een scrupel of half vierendeel loots Myrrhe met eenigh nat in. Dioscorides.

Voor een stinckende Aessem en besmettinge: Inauwt Myrrhe in de Mondt / en slijct het dooz. Dioscorides, Matthiolus.

Voor bedorven Tandt-vles en losse Tandden: Smelt de Myrrhe in wangen Wijn / en spoelt 'er de Mondt mede. Dioscorides, Garcias.

Voor oude en versche Wonden of Zeeren: Neemt gestooten Myrrhe en siropt het daer in. Matthiolus.

Voor Lick-tekenen en placken van de Huydt: Neemt een hardt gekoocht Ey / doet 'er de dooz uyt / en vult de plaetse wederom met gestooten Myrrhe, laet het in een kelder staen smelten / en bestrijckt met dese vochtighreyt of Olie de Lick-tekenen en placken van de Huydt. Joh. Schroderus

Benzoin.

Gedaente.

De Boom / uyt de welke de Benzoin bloept / wast hoogh op. De stam is dick en hardt / in veel tacken uytgespreyt. De bladeren zijn langhachtigh / wat klepnder als de Citroen- of Lamoen-bladeren, en niet soo groen / maer aen de eene zijde witachtigh. De beste Benzoin is die met witte placken / maer die zwart bzuynachtigh is / wordt min geacht.

Plaetse. De Benzoin wordt uyt Oost-Indiën over gesonden.

Aert en Krachten. De Benzoin is warm en dzoogh in den tweeden graedt / liefselijck van reuck / dooz sijndende en dun makende van krachten. Het wordt veel onder welriekende dingen vermenght. Garcias, Amatus, Lusitanus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoesst, Enghborstigheyt en sinckinge die op de Longe vallen: Neemt bloemen van Benzoin bereydt / en geest 'er van drie tot tien grepen op een reys in. Joh. Schroderus.

Campher, in 't Latijn *Camphora*,*Caphura*.

Gedaente.

De Campher-boom wast gelijck de Ocker-noten of Populier-boom hoogh op. De stam is niet een asch-vertwige schozse bedekt / en in veel zijde tacken uytgespreyt. De bladeren zijn witachtigh / van maercksel de wilgen bladeren seer wel gelijckende. De bloemen en bzuichten vindmen niet beschreven. Uyt dese Boom traent een witachtige Gomme / die Campher genaemt wordt.

Plaetse. De Campher komt uyt Indiën en China.

Aert en Krachten. Omtrent de aert van de Campher is groot verskil: sommige houdense vooz koudt en dzoogh in den derden graedt: anderen vooz warm in den selfden graedt: Maer sy schijnt veel eer van een

een gemengelde natuur te zijn / te weten in zijn fijnste of geestelijke deelen warm / en in de andere houdt van aert. De Campher wederstaet de verrottinghe en het vergift. Sommige vermeynen / dat alleen de reuck van de Campher de Naimen onbequaem maect tot het by-slapen / maer sulcks is van de geleerden Scaliger door erbarentheyt wederlept.

Medicinael gebruyck. Voor ontfekinge der Oogen, Wonden, Zeeren en Puyften, Hooft-pijn en verbrantheit: Hier toe wort de Campher onder andere genees-middelen vermenght en gebesicht.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Deemt een stukje Campher, ontfleecht het aen een kaers / en blust het dickwils in drie oncen water van Confilie de Greyn, en geeft het in. Joh. Schroderus.

Voor ontvoeyinge des Zaets: Hier tegen wordt de Campher onder andere genees-middelen vermenght in genomen / en op de Lendenen gestreecken. Garcias.

Voor Pest en bloeden uyt de Neus: Bereydt een balleken van Campher en riecht'er dickwils aen.

Arabische Gom, in 't Latijn Gummi Arabicum.

Gedaente.

Het Gewas / daer de Arabische Gom huyp voort komt / is een boornachtigh heester / en in 't Latijn Acacia genaemt / wiens takken met scherpe doornen beset zijn. De bladeren zijn gelijk die van de Linfen veel aen een middel-steelken ghehecht. De bloemen zijn wit / en worden van zaet-hantkens gelijk die van de Lupinen ghevolgt. De Gomme is helder en doornachtigh: dese wordt verbalscht door de Gom die uyt Karlsen, Peeren, en dierghelijcke Bomen traent / maer 't selfde kan / wanneer meer mens in schoon water smelt / haest vernomen worden.

Plaetse. De Arabische Gom en komt niet

alleen uyt Egypten en Arabiën, maer oock uyt West-Indiën.

Aert en Krachten. De Arabische Gom is matelijck verkoelende van aert / t'samen treckende / dick makende en de zweet-gaten sluytende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Verbrandtheit: Vermenght Arabische Gom onder 't wit van een ey/en bestrijcht de plaetse daer mede / dit belet dat 'er geen blaren op en loopen. Dioscorides.

Voor Kloven in de Tepels der Vrouwen Borsten: Stroopt'er gepulveriseerde Arabische Gom daer in.

Gom Dragant, in 't Latijn Gummi

Tragacantha.

Gedaente.

De Gom Dragant bloeyt uyt de wortel van een doornachtigh gewas / in 't Latijn Tragacantha genaemt / het schiet niet hoogh op / maer brenghet voort korte en sterke takkens. De dunne en smalle bladeren zijn seer veel aen een middel-steelken ghehecht. De wortel is houtachtigh / en langs de rinch der aerden uytgespreydt. De beste Gom Dragant is de witte / suivere en die wat soetachtigh van smaack is.

Plaetse. Dese Gom wordt uyt Vranckrijck en de Griekse Eylanden over gesonden.

Aert en Krachten. De Gom Dragant is houdt in den tweeden en vochtigh in den eersten graedt / sommige houdense voort doogh in den eersten graedt / en is dick makende / de zweet-gaten sluytende ende de scherpigheyt der vochtigheden matigende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Heesicheyt en scherpe Sinkinge: vermenght dese Gom onder eenige Syropen en laet daer van licken. Dodonæus, Dioscorides.

Voor Lenden-pijn, quetsinge van de Nieren en Blaes ende snijdinge in 't Water maken: Deemt een vierendeel loots gepoeperde Gom Dragant, en geeft het met soete Wijn of

Et 3

afzied

afziedſel van zoet-hout in. Dioscorides ,
Dodonæus.

Voor de roode Loop : Neemt poeper van
Gom Dragant een vierendeel loots / en geeft
het met Queeſap in. Ravelingius.

Gom Caran , in 't Latijn *Gummi*

Caranæ.

Gedaente.

DE Gom Caran iſt de Tacamahaca van
bertwe eenighſins gelijck / doch meer
blijckende / bochter / meer klebende / en
wel-riekender.

Plaetſe. Deſe Gom wordt ons upt Weſt-
Indiën met byede / zenuwachtige en ried-
achtige bladeren omwonden / ober gebzacht.

Aert en Krachten. De Gom Caran iſt
warm en droogh in den derden graedt / tſa-
men-treckende / vermozwende / verteeren-
de / ſchepdende en pijn ſillende van krach-
ten. Fragofus , Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor oude Gefwel-
len , koude Sinckinge , pijn der Zenuwen en
Ledematen : Hier wordt deſe Gom alleen
oſte onder andere geuees-middelen ver-
menght / plaetſer-wijs nutteliijk gebzucht.
Monardus.

Voor verſche Wonden , en inſonderheyt
van de Zenuwen : Leght 'er een plaetſer van
Gom Caran op. Monardus.

Voor Hoof- en Tandt-pijn : Berept van
deſe Gom Hoof- plaetſers / en leghtſe op de
ſlape van 't Hoof.

Voor Gicht en Podagra : Neemt Gom
Caran een once / geel Waſch een loot / ver-
menght dit te ſamen met Olie van de bloe-
men van wit Wolle-kruydt berepdt / tot een
plaetſer / de welcke ghy op de pijneliijke Le-
den leggen ſult. Joh. Schroderus.

Gummi Elemni.

Gedaente.

DE Boom daer deſe Gom upt traent/
wordt booz de Ceder-boom, van andere
booz den Ethiopiſchen Olijf-boom, maer

van de meeſte booz een onbekende Boom
gehouden. De beſie Gom / de welcke onder
dien naem hier te Lande gebzacht wordt / iſt
de witachtige met perts geels vermenght / en
die gebzandt oſte ontſteken zijnde een aenge-
namen reuck verweckt.

Plaetſe. De Gom Elemni komt upt
Ethiopien.

Aert en Krachten. De Gom Elemni iſt
mateliijk verwarmende van aert / vermoz-
wende / verteerende / reſoluerende / rijp-ma-
kende / pijn-ſillende / ende de Wonden des
Hoofſs heelende van krachten. Joh. Schro-
derus.

Tacamahaca.

Gedaente.

DE Gom / Tacamahaca genaemt / bloept
upt een wel-riekende Boom / die ge-
lijck onſe Populier-boom hoogh opſchiet :
de bzucht iſt root het Pionien-zaet eenighſins
gelijck. Deſe Gom iſt van bertwe de Galba-
num gelijckende / met witte placken als
Ammoniacum dooz-menght / zwaer van
reuck en ſmaeck.

Plaetſe. Deſe Gom wordt ons upt Aleuw
Spanjen overgeſonden.

Aert en Krachten. De Tacamahaca ver-
warmt in den derden en verdrooght in den
tweeden graedt / en iſt ſterckeliijk tſamen-
treckende / vermozwende / verteerende /
ſchepdende / en de pijn-ſillende van krach-
ten. Fragofus , Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor opſtijsinge
van de Lijs-moeder : Neemt een wepnigh
van deſe Gom / leght het op een kool vuur /
en laet de roock daer van in de Neus van de
Drouwe op trecken : ondertuſſchen berepdt
daer van een plaetſer / en leghtſe op de Na-
bel van de Drupek. Monardus.

Voor koude Gefwellen , pijn van de Le-
den , en Wonden der Zenuwen : Hier toe
wordt deſe Gom nutteliijk plaetſer-wijs ge-
bzucht. Monardus , Fragofus.

Voor Tandt-pijn en ſinckinge die op de
Oogen vallen : Berepdt een plaetſer van
deſe

deſe Gom / en leghtſe op de ſlapen deſe
Hooſts. Monardus.

Om de Maegh te verſtercken : Wordt deſe
Gom alleen ofte onder andere genees-mid-
delen vermenght / plaefter-wijs van buyten
opgelept. Fragofus, Monardus.

Gom Lacke, in't Latijn Lacca.

Gedaente.

De Gom Lacke iſt hardt / doozluchtigh/
roſ / die beeltijdt aen tackſkens noch
vaſt zijnde hier te Lande gebacht wort. Van
deſe Gom zijn nochtanſ verſcheyde opinien:
Garcias vermeent dat de Lacca van gebleu-
gelde Mieren upt een ſekere groote Boom
geſogen / en daer na van de ſelbe / gelijk
de Honingh van de Bpen / aen de tacken ge-
beſight wordt. Andere ſeggen dat wan-
neer de Hebieren van Pegu overloopen / en
beel ſlijcks na laten / dat als dan van de
Inwoonderen beel tackſkens in dien ſlijck
neder getwoſpen worden / waer op ſich beel
gebleugelde Mieren vergaderen / en de Gom
Lacke daer op laten vaſſen en bebeſtigen.
Doch waerſchijnlijcker iſt / dat de ſelbe
gelijck de andere Gomme upt de Boom
traent.

Plaetſe. De Gom Lacke wordt upt In-
diën over gebacht.

Aert en Krachten. Deſe Gom iſt warm
van aert / dun makende / openende / 't zweet
en den Urijn drijvende van krachten. Joh.
Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor verſtoptheyt
van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Water-
ſucht, Geel-ſucht, Engborſtigheyt, en om
de Kinder-pockjens en Maſelen upt te drij-
ven : Neemt Gom Lacke een half ofte ge-
heel vierendeel loots / ſijn geſtooten zijnde /
geeft het met bequaem nat in : Het kan
ook mittelijck onder afziedſels ofte an-
dere genees-middelen vermenght worden.
Joh. Schroderus.

Voor Tandt-pijn en bedorven Tand-
vleefch : Neemt geſtooten Gom Lacke een
half loot / gebzande en ongebzande Aluyn

van elcks een half vierendeel loots / water
van Weegh-bree, van Salie, van elcks een
mitsjen / laet dit te ſamen ſtaen weechen
tot dat 'er een ſeer roode tinctuur upt-ge-
trocken iſt / ſeyghet het dooz pampier / doet 'er
by Roofen-water een half once / Caneel-wa-
ter een half loot / vermenght zijnde / waſcht
het Tandt-vleefch daer mede.

Liquid-Ambar.

Gedaente.

De Liquid-Ambar iſt een vochte of olie-
achtige herſt / bloepende upt een ſchoone
en hooge Boom / met bladeren als die van
de Kilim-op bewaſſen / en niet een dicke
aſch-verwige ſchozſſe bekleedt. Deſe Boom
wordt van de Indianen Oocol of Ocoſoit
genaemt.

Plaetſe. De Liquid-Ambar wordt ons upt
Weſt-Indiën toe geſonden.

Aert en Krachten. De Liquid-Ambar iſt
warm in den tweeden / en vochtigh in den
eerſten graedt / openende / vermogwende /
reſoluerende en rijp-makende van krach-
ten. Monardus, Caeſalpinus.

*Mastick-boom, in't Latijn Len-
tiſus.*

Gedaente.

De Mastick-boom heeft tape tacken / en
iſt met een roſch-achtige ſchozſſe bekleedt.
De bladeren ghelijcken die van de Olijf-
boom, zijn hardt / doncker-groen van ver-
we / met roodtachtige aderkens dooz-loo-
pen / en zwaer van reuck. De bloemen zijn
moſch-achtigh / en worden van ronde Be-
ſien / die eerſt groen / daer na paerſch / en
eyndelijck zwart worden : deſe beſlupen in
ſich een harde zwarte kerne en olie-achtigh
ſap. Dit Boom-gewas brenghet oock blaſ-
kens voort / die als hooznkens omgekromt
zijn / in de welcke eerſt een vochtigheyt en
daer na klepne beſſkens als Muggen ge-
bonden worden. Upt deſe Boom traent
ook een herſt of Gomme / die gemeenlijck
Mastick genaemt wordt.

Plaetſe.

Plaetse. De Mastick-boom wordt gebonden in Syrien, Chios, Candien, Italien, Spanjen, en andere plaetsen aen de Middellandsche Zee ghelegen / van waer ons de Mastick overbloedigh toe-gesonden wordt. De Mastick-boom komt somtijds hier te Lande van byeen zaet voozt / maer moet naerstelijck tegen de koude bewaert worden.

Aert en Krachten. De Mastick-boom en insonderheyt des sefs Herst of de Mastick is warm en dzoogh in den tweeden graedt / een wepnigh t'samen-treckende / vermozende / en den Maegh versterckende van krachten. Matthiolus, C. Durantus, Cæsalpinus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loop: Neemt Mastick een loot / koocht het in een mengelen water / en laet hier van geduurigh dincien. J. Schroderus.

Voor dampen van de Maegh die na de Herzenen opstijgen: Neemt eenige grepen Mastick en slijtse na de maectijdt dooz. C. Durantus.

Voor Bloet-spuwen en verouderde Hoes: Vermenght Mastick onder gesupberde Honingh ofte bequame Syropen / en laet hier van gebruycken. Dodonæus.

Voor vichte Herzenen en losse Tanden: Khouwt de Mastick in de mondt / waer dooz veel vochtigheden upt-getrocken worden. Matthiolus, Lobel.

Voor een slappe Maegh: Wordt de Mastick nuttelijck onder de Maegh-plaesters vermenght.

Voor kloven in de Handen en Lippen: Neemt poeper van Mastick, met wit van een Ey geklopt / en besrijckt de kloven daer mede. Ravelingius.

Wieroock, in 't Latijn *Thus*, *Olibanum*.

Gedaente.

DE Boom daer den Wieroock upt traent / is verscheydentlijck van verscheyden krimpde-beschrijbers beschreven / soo dat de rechte gedaente onbekent is. Dese

Gom ofte Herst is upt den witten bleekgeel van berwe.

Plaetse. De Wieroock komt npt Arabiën.

Aert en Krachten. De Wieroock verwarmt in den tweeden en verdzoocht in den eersten graedt / en is een wepnigh t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoes, Bloet-spuwen, en Buyck-loopen: Neemt een stukje van de Wieroock als een Erwt groot / en slijt het des abonts / eer men te bedde gaet / dooz. Garcias, Cæsalpinus.

Voor Sinckingen: Weroocht u met Wieroock, en slijt een stukje daer van des abonts in. J. Stocker.

Voor holle Sweeringe en versche Wonden: Leght of sropt 'er geslooten Wieroock in. Fragosus, Lobel.

Voor Kack-hielen: Vermenght Wieroock onder Verckens-reusel en srijckt het daer op. Lobel.

Sarcocolla.

Gedaente.

DE Sarcocolla is een Gomme / tranende upt een dooznachte Boom-getwas / geelachtigh van berwe / bitterachtigh van sinaeck / doch daer na wat soetachtigh.

Plaetse. De Sarcocolla komt upt Per sien.

Aert en Krachten. De Sarcocolla is warm in den tweeden en dzoogh in den eersten graedt / t'samen-treckende / heelende en supberende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor vuyle en holle Sweeringe en Zeeren: Neemt het poeper van Sarcocolla en sropt het daer in / of met Honingh vermenght zijnde / wordt het nuttelijck met wiecken daer op gelept. Matthiolus, Cæsalpinus.

Voor loopende Oogen, en schellen op de selve: Wordt de Sarcocolla in Esels-melck geweeckt / en onder de Oogh-waterz vermenght. Matthiolus.

Dra-

Draken-bloedt, in 't Latijn *Sanguis Draconis*.

Gedaente.

DRaken-bloedt is een roode Craen/ uytgedrooght bloedt niet ongelijck / vlespende uyt een sekerer Boom / hebbende een dicke harde stam boven in acht of negen zijde-tacken gescheypden. De schoffe is oneffen en geklooven. Op de toppen van de tackskens zijn veel lange spitse bladeren by een geboeght / die omtrent anderhalven voet langh / een vinger breedt / en in 't midden gelijk de Lisch-bladeren met een verheven ribbe versien zijn. De vruchten wassen gelijk de Dadelen, Druyf-wijs by een vergadert / de Krieken eenighsins gelijk / geel van verwe en suurachtigh van smaeck.

Plaetse. Het wordt uyt de Canarische Eylanden over gebracht.

Aert en krachten. Draken-bloet is matelijck verkoelende / maer meerder verdroogende van aert / en sterckelijck t'samen treckende en te rugge drijvende van krachten. Acofta, Clusius, Aloysius Cadamustus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vrouwelijcke vloeden, Buyck-loopen en Bloedt-spouwen: Neemt Draken-bloedt een half vierendeel loots / sijn gestoten zijnde geeft het met eenigh bequaem nat in. Matthiolus, Acofta.

Om het Bloet te stelpen en versche Wonden te genesen: wordt het Draken-bloedt onder andere genees-middelen vermenght. Clusius.

Styrax Calamita.

Gedaente.

DE Styrax Calamita is een wel rieckende vette vochtigheyt / in greppen / gheleijck de Amoniacum, stijf geworden. De Boom is van stam en bladeren de Queeboom niet seer ongelijck. De bloemen zijn wit / en van gedaente die van de Orangieboom gelijck. De vruchten zijn rondt / en soo groot als de Hasel-noten.

Plaetse. De Boom / daer de Styrax Calamita uyt traent / wast in Syrien, Silicien en Pamphilien: Hy wordt oock op andere plaetsen / van zijn vruchten voort gekomen zijnde / gebonden / maer vrenghet aldaer sijn Gorn niet te voorschijn.

Aert en Krachten. De Styrax Calamita verwarmt / verdrooght en vermozwt. Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Sincinge, Heestigheyt, Hooft-pijn en verstopte Maendt-stonden: Hier tegen wordt de Styrax Calamita onder andere genees-middelen vermenght en in-ghenomen. Galenus.

Styrax Liquida.

Gedaente.

DE Styrax Liquida is een sterck-riekende vette vochtigheyt / gelijk een dicke Balsam. Sommige vermeynen dat het selfde van Styrax Calamita, in Olie en Wijn gesmolten / ghemaect is: Andere seggen dat het de Olie is uyt de vruchten van de Styrax Calamita boom geperst. Nocht zijnder die vast stellen dat het gemaect is van Myrrhe, die eerst in water gelept / en dan uyt gedrukt wordt.

Plaetse. Het wordt van de selve plaetsen / daer de Styrax Calamita gebonden wordt / over gesonden.

Aert en Krachten. De Styrax Liquida verwarmt gheweldigh / maect muruto / maer te veel geroocken verweckt pijn in het hooft / en slaperigheyt. Dioscorides.

China Wortel, in 't Latijn *Radix**China*.

Gedaente.

DE China Wortel is dick / hardt / ghesknoopt / buldtachtigh / van buyten roos ofte doncker-roodt / en van binnen witachtigh een weynigh na den bleek-roode treckende.

Plaetse. Dese wortel wast in China, en
D v wordt

wordt oock uyt nieuw Spanjen en Peru ober gebracht / maer dan isse van binnen roffer.

Aert en Krachten. *De China Wortel* verwarmt matelijck / en verdooght in den tweeden graedt / opent en drijft den Urijn en 't Sweet. *Fragolus*, *Garcias*, *Acosta*.

Medicinael gebruyck. Voor Pocken, langhdurende Koortsen, Lammigheyt, Watersucht, Gicht, verouderde Hooft-pijn, Geel-sucht, verstophtheyt van de Lever en 't Graveel: Bereydt een afziedtsel van dese wortel / gelijk als van het Pock-hout, en laet hier van drijcken. *Monardus*, *Fragolus*.

Radix Jalappæ.

Gedaente.

Dese breeinde wortel is blynn of grauwdachtigh van verwe / anderzints de *Mechoacan* gelijk / waeromse oock van sommige swarte *Mechoan* genoemd wordt.

Plaetse. Dese wortel is vooz eenige weynige Jaren uyt Indiën overgebracht.

Aert en Krachten. *De Jalappa* purgeert alderhande / maer insonderheyt de waterachtige bochtigheden / tot een vierendeel loots of vier scrupelen met eenigh bequaem nat ingenomen.

Mechoacan, in 't Latijn *Radix*

Mechoacanna.

Gedaente.

Uit dese wortel spijnten veel lange / teere rancken / die sich om de bystaende steinselen bevestigen. *De doncker-groene bladeren* zijn breed / vooz spits / harygh / en die van de Winde wat gelijk. *De bloemen* zijn van bys groote bladeren gemaekt / in 't midden voozt brengende een hoofdekken / soo groot als een Hasel-note: 't welekt in sich beslypt twee zwarte zaden als kleine Cicers. *De wortel* is langhwerpig / dicht en van binnen wit.

Plaetse. Dit Gewas komt voozt in West-Indiën en nieuw Spanjen.

Aert en Krachten. *De Mechoacan* is warm in den eersten en doogh in den tweeden graedt / en purgeert de slijmige en waterachtige bochtigheden. Men geeft hier van de kinderen omtrent een scrupel / en de volwassene een vierendeel loots of twee op een reys in. *Renodæus*, *Joh. Schroderus*.

Rabarber, in 't Latijn *Rhabar-*

barum, *Rheum*.

Gedaente.

Dese wortel is seer dick / rondt / van buyten rosachtigh en van binnen uyt den rooden na 't geel treckende / ende wanneerse gewepelt ofte geknauwt wordt / een safferaenachtige verwe van sich gevende.

Plaetse. *De Rhabarber* wast in China, en wordt ons uyt de Levant ober gesonden: maer die uyt Moscovien komt wordt soo seer niet geacht.

Aert en Krachten. *De Rhabarber* purgeert de galachtige bochtigheden / maer sluyt daer na het lichaem weder toe / waerom het oock in alderhande Burch-loopen gebesicht wordt. Men geeft 'er een vierendeel loots of twee op een reys van in / of men weecht 'er twee of drie vierendeel loots van in eenigh bequaem nat / om op een mael in te nemen.

Hermodaetylus.

Gedaente.

De *Hermodaetylus* is een bol ofte asumpachtige wortel / van binnen wit / en bequaem om lichtelijck gepulveriseert te worden.

Plaetse. *De Hermodaetylus* wordt ons uyt Syrien toegesonden.

Aert en Krachten. *Dese wortel* is warm en doogh in 't begin van den tweeden graet / en purgeert de dicke slijmerachtige bochtigheden / de selve uyt de lede-maten of juncturen drijvende. Men geeft van de selve van een half tot anderhalf vierendeel loots op een reys in. *Renodæus*.

Turbith.

Turbith.

Gedaente.

Onder alle de Kruidt-beschrijvers zijn overfcheyde meyningen / wat booz een Gewas booz de Turbith te houden zy: Mesue schrijft het te zijn de wortel van een benckelachtigh kruidt / dat vol melchachtigh sap is: Serapio en Avicenna houden 't booz de wortel van Tripolium: Actuarius booz de wortel van *Alypum dioscoridis*, 't welck hy wit Turbith, of booz de wortel van *Efula*, het welck hy zwart Turbith noemt: Fuchsius booz de wortel van *Thapsia*: Garcias schrijft het te zijn een Gewas wiens wortel noch groot noch langh is. De steel is omtrent twee of drie palmen hoogh / een binger dick / en als de Veyl langhs de aerde kruppende. De bladeren en bloemen zijn die van de Heemst-wortel of witte Maluwe niet ongelijck. Hoe het zy / de Turbith die hedendaeghs in de Apotheken gebruyckt wordt / komt met de ken-tekenen van Mesue booz gheschreven / seer wel ober een: want onse Turbith is van binnen wit en gomachtigh / van buyten grauw en licht om te blicken.

Plaetse. De Turbith groeyt in Indiën, en wordt van daer na Persien, Arabien en andere gewesten ober gesonden.

Aert en Krachten. De Turbith is warm en droogh in den derden graedt / en heeft een besondere kracht om de dicke en tape sijmachttige vochtigheden uyt de ver gelegene deelen te trecken en dooz den stoelganch uyt te drijven. Het wordt in substantie van twee tot vier scrupelen of anderhalf bierendel loots in ghegeven: of men ghebruyckt daer van in infusie van een tot drie bierendel loots. Mesue, *Aegineta*, Joh. Schroderus.

Radix Contrayerva.

Gedaente.

Deze breeemde wortel is de *Cyperus* van gedaente seer gelijk / waerom oock Bauhinus de selve *Cyperus longus odoratus* Peruanus genoemt heeft.

Plaetse. De *Radix Contrayerva* is eerst booz eenige Jaren uyt Peru ober-gebracht geweest.

Aert en Krachten. De *Radix Contrayerva* is warm in den tweeden graedt / 't zweetdrijvende / en 't vergift wederstaende van krachten. Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vergift, Wormen, Pest, quaet-aerdige Koortsen en Kinder-pockjens: Neemt een half ofte geheel bierendel loots van de gesooten wortel / en geeft het met bequaem nat in. Monardus, Joh. Schroderus.

Radix Curcumæ.

Gedaente.

De *Curcumæ* is een wortel van uiterlijke gedaente de Gember gelijk / van binnen geel / ende oock soodanige verwe van sich gebende.

Plaetse. De *Curcumæ* groeyt in Indiën.

Aert en Krachten. Deze breeemde wortel is warm en droogh in den tweeden graedt / bitter van smaect / openende / dun makende / afvagende / en verterende van krachten. Ruellius, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Geel-sucht, Water-sucht, en verstopte Maent-stonden: Neemt een bierendel loots van het poepet van dese wortel / en geeft het met Wijn of eenigh ander bequaem nat in. Matthiolus, Fuchsius.

Galigaen, in 't Latijn Radix Galangæ.

Gedaente.

De *Galigaen* is een breeemde wortel / met leden gelijk de Riet-wortelen onderscheyden / van buyten en binnen bruyn van verwe / scherp van smaect en wel-riekende.

Plaetse. De *Galigaen* wordt uyt Indiën ober gebracht.

Aert en Krachten. De *Galigaen* is warm en droogh in den derden graedt / openende

U 2 en

en dooz-snijdende van krachten. Matthiolus, Acoſta.

Medicinael gebruyck. Voor Winden en rauwigheyt van de Maegh, duyſelingh in 't Hoofst, verſtoptheyt van de Lijf-moeder, Buyck-pijn, en Hert-kloppinge: Hier tegen geeft een half of geheel bierendeel loots van de geſtooten wortel met Wijn in. Acoſta, Matthiolus, Fuchſius.

Gember, in 't Latijn Zinziber.

Gedaente.

De Gember heeft bladeren gelijk het Water-liſch maer doncker-groen van verwe / die twee of driemaal op een Jaer vernieuwt worden. Het zaet is wit / welriekende / wat langer als de groote Cardamom, en lept in een drie-hoekige gerimpelde Schelpen beſtooten. De wortel is hier te Lande by een yder genoegh bekend.

Plaetſe. De Gember groeyt in Oost-Indiën.

Aert en Krachten. De Gember is sterckelijck verwarmende van aert / openende / dooz-snijdende en dun makende van krachten. Monardus, Garcias ab Horto.

Medicinael gebruyck. Voor verkoutheyt van de Maegh, Borst, Ingewandt en verrottinge der vochtigheden: Hier toe wordt de Gember nuttelijck in Spijſe en onder andere genees-middelen gebuyſcht.

Zedoaria.

Gedaente.

De Zedoaria is een Gewas de Gember van ghedaente by na ghelijckende / en wordt daerom van de Indianen wilde Gember genaemt: de beste wortel is te achten / die geene wel rieckende / witachtigh / zwaer / sonder wozin-gaten en bitter van smaech is.

Plaetſe. De Zedoaria waſt in China.

Aert en Krachten. De Zedoaria is warm en dzoogh in den derden graedt / dooz-snijdende / versterckende / de winden bzecken- de en 't vergift wederſtaende van krachten. Garcias, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor pijn in de Maegh en Darmen, Wormen des Buycks, opgeſtopte Maendt - ſtonden, overtollige Brakinge en Buyck-loop: Neemt een bierendeel loots van de geſtooten wortel met Wijn of eenigh ander bequaem nat in: men kan de ſelve oock in Wijn op zieden / en die Wijn laten dzuicken. Garcias, Rondeletius.

Voor een ſtinckende Adem en beſmettelijcke Lucht: Knautw deſe wortel in de Mondt / en ſlickt het dooz. Garcias.

Zarza Parilla.

Gedaente.

De Zarza Parilla is van bladeren de ſtekende Winde gelijk. De wortelen / die uyt een groote dicke knobbelachtige harde wortel en gerimpelt hoofd ober beyde zijde ſeer veel booztſpruyten / zijn ſeer langh / ſonder leden / bingelijck / met een hardachtige zwarte ſchoſſe bekleeft / gerimpelt / en binnen met een meelachtigh mergh gebult.

Plaetſe. De Zarza Parilla waſt in West-Indiën.

Aert en Krachten. De Zarza Parilla is matelijck warm / maer ſterckelijcker ver- dzoogende van aert / ende den Urin en 't zweet-drijvende van krachten. Monardus, Garcias ab Horto.

Medicinael gebruyck. Voor de Pocken, Schurſtheyt, Gicht, Sinckingen en andere gebreken daer uyt onſtaen: Bereydt een afziedſel van deſe wortel / gelijk als van de China, en laet hier van dzuicken; hier op moet het zweeten bebozderet worden. Monardus, Matthiolus, Lobel.

Spica Nardi.

Geflachten.

Van de Spica Nardi zijn in de Apotheken twee ſoorten bekend / het eene Spica Nardi Indica, en 't ander Spica Nardi Celtica genaemt.

Gedaente. De Spica Nardi Indica is een bzeemde wortel / en bzeencht boozt dunne en doze

voore beselingen / gelijck hanzbloeken by een vergadert / uyt het midden van de welcke eenige biegs-achtige bladkens voortspruyten.

De Spica Nardi Celtica brengt voort uyt dunne wel-riekende wortelen / die met veel blypne salselingen en lofsachtighe ranchkens behangen zijn / bleek-geelachtigh en smalle bladeren. Het steecken schiet omtrent een palme of anderhalf hoogh op / ende de bloemkens zijn geel van verwe.

Plaetse. De Spica Nardi Indica wast in Oost-Indiën. De Spica Nardi Celtica groeyt in Ligurien, Carinthien, en op de Alpebergen van Tyrol.

Aert en Krachten. De Spica Nardi Indica is verwarmende in den eersten / en verdroogende in den tweeden graedt / doos-suijzende / dun makende / en den Urin afdringende van krachten. Galenus.

De Spica Nardi Celtica verschildt weynigh in aert en krachten van de Spica Nardi Indica, maer is wat onstercker in werkinge.

Medicinael gebruyck. Voor beslooten Winden, opgetopte Maent-stonden, pijn in de Maegh, en Geel-sucht: Hier tegen wort de Spica Nardi in Wijn gekoocht en ghedroncken / ofte eenighe grepen daer van onder andere genees-middelen vermengt.

Kemels-hoy, in 't Latijn Schœnanthum.

Gedaente.

De Gewas is een harde biegs- of grasachtige Plante. De bloemkens zijn uyt den geelen bleek-roodt van verwe. De wortel is kleyn / hardt / en met veel klepne beselingen in de aerde bevestight.

Plaetse. Het groeyt in Arabia.

Aert en Krachten. Kemels-hoy is warm van aert / sijn van deelen een weynigh t'samen-treckende van krachten. Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit van de Lijf-moeder, Lever en Mildt, Win-

den van de Maegh, Brakinge, de Hick, verstoptheit en pijn van de Nieren en Blaes: Tegen de voornoemde gebreken wort de Schœnanthum onder andere genees-middelen vermengt ende gebruyckt. Matthiolus, C. Durantus.

Agaricus.

Gedaente.

De Agaricus is een witte Kamper-noelic, wassende aen de Lorcken-boomen, onder de welcke voort de beste geacht wort de witste / lichtste / vooste / bzuuch-saemste / eerst soet en daer na bitter ende t'samentreckende van smaect.

Plaetse. De Agaricus groeyt in Italien aen de Lorcken-boomen.

Aert en Krachten. De Agaricus verwarmt in den eersten en verdrooght in den tweeden graedt / en is openende / doos-suijzende / dun makende / afvagende / en de water- en slijmachtige vochtigheden des lichaems doos den kramer-gangh afdringende van krachten. Matthiolus, Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit van de Lever, Mildt, Lijf-moeder, Nieren, Engborstighet, Geel-sucht, Gicht, en valende Siekten: Om dese gebreken te genesen salmen het lichaem supderen met Agaricus, en van de selve van een tot twee vierendeel loots met Wijn of Honingh-azijn in geven / of laet 'er van twee tot vijf viendeel loots in eenigh bequaem nat weechen en uytgeperst zijnde in nemen. Dioscorides, Mesue, Galenus.

Peper, in 't Latijn Piper.

Geslachten.

De Peper wort in ronde en lange Peper onderschepden. De ronde Peper is wederom tweederley / zwart en wit.

Gedaente. Het Gewas dat ronde swarte Peper draecht / heeft teere / doch tave geknoopte ranchen / waer mede het sich aen de bystaende steunselen oprecht / of langhs

W 3

De

de aerde verspreet blijft leggen. Het peder knoop of lidt spijst nu aen d'e'en / en dan aen d'ander zijde een blad / 't welck breekt / by na rondt / vooz spits en niet veel zenuwen dooz-loopen is. Omtrent dese bladeren groept de Peper Druyf-wijs aen een langhwerpighe steelken by een vergadert. De woortel is niet seer groot.

Het Gewas / 't welck witte ronde Peper woort brengh / is het voorgaende seer gelijck / alleen zijn de vruchten daer van / oock gedoocht zijnde / wit.

Het Gewas / waer aen de lange Peper woort konit / hoewel het eenighsins de swarte ronde Peper schijnt te gelijken / nochtans zijn de bladeren teerder / bleeker-groen / hoort van steelken / en meer gezenuwt. De vrucht is langhwerpig / gelijck het bloetsel van de Bercken-boom, van bukten asch-graenw / en van binnen wit.

Plaetse. Alle dese soorten van Peper woort ons uyt Oost-Indiën over gesonden.

Aert en Krachten. De swarte en voornamelijk de witte Peper is heet en droogh in den derden of in 't beginsel van den vierden graedt / dooz-slijdende / dun makende en openende van krachten. Fragosus, Matthiolus.

De lange Peper is warm en droogh in den tweeden graedt / met een sachte scherphuyt en t'samen-trekinge. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor een verkoude en vochte Maegh: Neemt vijf of ses heele witte Peper-kornen, en slichtse een uur vooz de maeltijdt dooz.

Voor Buyck-pijn, Vergift, duysterhey van 't Gesicht, en andere gebreken uyt overvloedige vochtigheden en Winden ontstaen: Hier toe woort de Peper onder andere geneesmiddelen vermenght en ingenomen. Dioscorides, Galenus, Matthiolus, C. Durantus.

Cubeben, in 't Latijn *Cubebæ*.

Gedaente.

De Cubeben zijn vruchten van een Gewas / 't welck sich gelijck de Peper om de Boomen en bystaende steunselen be-

vesticht / dragende bladeren breeker als die van de Myrtus, maer smalder als die van de Granaet-boom. De bloemen zijn welriechende. De vruchten komen Druyf-wijs te voorszijn / peder aen een steelken ahangende.

Plaetse. De Cubeben wassen by de Peper.

Aert en Krachten. De Cubeben zijn warm en droogh in den tweeden of in 't begin van den derden graedt / dun makende / verterende / ende het Ingewant / voornamelijk het Hoofst versterckende van krachten. Lobel, Garcias, Acofta, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreken van de Herzenen, 't Herte, de Longh, Maegh, en Lijf-moeder: Woort den de Cubeben onder andere geneesmiddelen vermenght / ofte met Wijn ingenomen. Garcias, Matthiolus.

Cardamom, in 't Latijn *Carda-*

momum.

Geslachten.

De Gewas is in groote en kleyne Cardamom van de Apotheken onderscheyden.

Gedaente. De groote Cardamom, die oock Paradijs Koren genaemt woort / is een langhwerpige drie kantige hauwe / van verwe en groote den Day-steen gelijck; waer in hoeckigh / hardt / en specerpachtigh zaet beslooten leyt.

De kleyne Cardamom is een vrucht klepnder als een Hasel-note / in sich beslytende veel hoeckigh zaet / maer klepnder als dat van de groote soorte.

Plaetse. De Cardamom woort ons uyt Indiën over gebracht.

Aert en Krachten. De Cardamom is heet en droogh in den derden graedt / dun makende / versterckende en de winden scheppende van krachten / en woort tot de selve gebreken / daer de Cubeben toe dienstigh zijn / ghebruyckt. Matthiolus, C. Durantus, Garcias ab horto.

Am.

Amomum.

Gedaente.

WAt vooz een *Getwas* vooz de oprechtte *Amomum* te houden is / hier van zijn verschepte meyningen. Den naerslighe *Kruydt-onderfoecker C. Clusius* beschrijft'er drie soozten van / nochtans bekendt hy dat het zwaer is vast te stellen wat de oprechtte *Amomum* is. Het geene daer vooz in de *Apotheken* gebruyckt wordt / zijn tweederley zaden; het eene is een zwart rondt zaet / soo groot als een *Peper-korne*: het ander is kleyn / langhwerpighe en specerpachtigh van smaeck / en onder de naem van *Amomum Creticum* bekendt.

Plaetse. De *Amomum* in de *Apotheken* gebruyckelijck wordt ons upt vzeemde *Landen* toe gesonden.

Aert en Krachten. De *Amomum* is verwarmende en verdoogende van aert / en wordt in de selve gebruyken waer toe de *Cubeben* dienstigh zijn / gebruyckt.

Kruydt-nagelen, in't Latijn *Cariophylli*.

Gedaente.

De *Kruydt-nagelen* zijn hier te Lande een pder ghenoeghsaem bekendt. De *Boom* daerse op groepen is / volgens *Garcias*, soo groot als een *Laurier-boom*, en volgens *Clusius*, als een *Peren-boom*, draegende bladeren die van de smal-bladige *Laurier* niet ongelijck. De *Nagelen* selfs zijn anders niet als de knopkens van de bloemen / de welke open ge gaen zijnde / blanwe wel rieckende bloemen vooz brengen / in't midden met veel paerffe draden verciert / en pder blat met drie witte stralen dooz lopen.

Plaetse. De *Kruydt-nagelen* worden ons upt *Indiën* overvloedigh toe gebracht.

Aert en Krachten. De *Kruydt-nagelen* zijn warm en doogh in den derden graedt / en hebben een versterkende / openende / dooz snijdende / dooz drijngende en dun ma-

kende kracht / met eenige t'samen treckinge vermenght. *Matthiolus*, *Garcias*, *Fragosus*.

Medicinael gebruyck. Voor koude gebreken van de *Herzenen*, t' *Herte* en de *Maeg*: Hier toe worden de *Kruydt-nagelen* onder de *Spijse* gebruyckt / ofte onder andere genees-middelen vermenght / en inwendigh en uytwendigh gebruycht. *Matthiolus*.

Voor besmettelijck en vuyle lucht: *Kruydt-nagelen* in tijden van pest gheknauwt zijnde / bebruyden de *Menschen* tegen de quade lucht. *Garcias*.

Olifanten Luys, in't Latijn *Anacardium*, *Anacardus*.

Gedaente.

De *Anacardus* is een vrucht van een onbekende boom / brym-rooot van verwe / uptbeeldende de gedaente van eens menschen herte / ende in sich besluptende een kerne als een *Amandel*, tusschen de welke ende de bupstense schozse / een seer scherpe roffe *Olie* gebonden wordt.

Plaetse. Dese vrucht wordt veel in *Oost-Indiën* gebonden.

Aert en Krachten. De *Anacardus* is warm doogh en in den tweeden graedt / versterckt de *herzenen* / en scherpt het verstandt en memorie. *Joh. Schroderus*.

Coloquint-appelen, in't Latijn*Colocyntidis*.

Gedaente.

Het *Kruydt* daer dese vruchten aen voort komen / is een vzeemt komkommerachtigh *Getwas* / en daerom van sommige *Cucurbita Sylvestris* genaemt. Het lept met sijn rancken ter aerde uptgespreyt / de welke met breede en op sommige plaetsen diep gesneden bladeren verwassen zijn. Het draeght bleek-geele bloemen. De vruchten zijn meest rondt gelijck *Appelen* / selden *Peer-wijs* of plat-rondt / dese zijn eerst met een groen en daer na rijp geworden met een geelachtige

achtige schoofse bekleedt / onder de welke sich vertoont wit / facht / en voos mergh. Het zaet is dat van de Komkommers van gedaente gelijk / maer veel klepnder en seer hardt.

Plaetse. Dit Gewas bindtmen veel in heete Landen / en wordt somtijds hier te Lande in Kruidt-beminnuers Hoven gesien.

Tijdt. Hier te Lande bloeyt het laet in de Somer / en brynght seer selden rijpe vruchten voort.

Oeffeningh. Men zaeyt het in de Lente op een open-luchtige en wel ter Son gele-gene plaetse.

Aert en Krachten. Het mergh van de Coloquint-appelen is warm en dzoogh in den derden graedt / seer bitter van smaect / openende / supberende / en afvagende van krachten. Het purgeert door een besondere kracht alle galachtige vochtigheden / en dick tap slijm / het selve treckende upt de inwendige en vergelegen deelen des lichaems. Het zaet is soo geweldigh niet om te purgeeren / als het mergh / en mach meer in gewicht / en met veel klepnder beroerten des Bupchs ingenomen worden. Matthiolus, C. Durantus, Mesue, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde pijn en duyfelingh van 't Hooft, vallende Sieckte, Popelsy, Engborstigheyt, Kolijck of Buyck-pijn, Schurft, en Pocken: Indien nodigh is het lichaem in dese verhaelde gebreken te supberen / kan het selsde nuttelijck geschieden met mergh van Coloquint-appelen, 't welck met Gom Tragant, Adellium, Mastiek en andere dingen verbeterd is / men geeft van 't selsde tot twintigh greppen zwaer op een reys in. Dodonæus, Joh. Schroderus.

Voor Dovigheyt: Neemt Coloquint, zied het op in Olie; dese uptgeperste Olie druypt in de Soren. Dodonæus.

Voor Wormen des Buycks: Neemt de voorverhaelde Olie / en bestrijckt 'er de Mael van de Bupck mede. Mesue.

Myrobalanen, in 't Latijn *Myrobalani*.

Geslachten.

V An dese vruchten zijnder hedendaeghs vijf soorten in de Apotheken bekend / als Myrobalani Chebuli, Citrini, Bellyrici, Indi, en Emblici, veder op een besonderen Boom voort komende.

Gedaente. De Myrobalani Chebuli zijn de aldergrootste langhwerpighe rondt / gelijk een klepne Limoen of Persick. De bladeren van dese Boom zijn die van de Persick-boom eenighsins gelijk.

De Myrobalani Citrini zijn mede langhwerpighe rondt / maer geel van verwe / hebbende veel vast vleesch / en een klepne steen. De bladeren zijn die van de Sorben-boom gelijk.

De Myrobalani Bellyrici zijn rondt / en niet seer groot. De bladeren van de Boom zijn de Laurier-bladeren eenighsins gelijk / maer bleeker-groen van verwe.

De Myrobalani Indi zijn meest acht-hoekigh / zwart of doncker-blaeuw van verwe / hebbende in plaetse van een steen seer harde weeren. De bladeren zijn als die van de Wilgen-boom.

De Myrobalani Emblici zijn stucken van de geheele vrucht / die anders rondt / en met groeven of booren door-loopen is.

Plaetse. Dese Gewassen komen upt Oost-Indiën.

Aert en Krachten. De Myrobalani zijn houdt en dzoogh van aert / met eenige t'samen-treckinge vermenght. De Chebuli purgeeren eerst de slijmerachtige vochtigheden / en daer na de gal. De Citrini drijven de geele / en de Indi de zwarte gal af. De Emblici en Bellyrici jagen de slijmige vochtigheden upt het lijf. Mesue, Garcias, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Om de slijmerige en galachtige Vochtigheden te suyveren: Neemt van de Myrobalanen anderhalf loot / weect het in eenigh bequaem nat / door-ge-segen

des Nederlandtsen Kruydt-boecks.

legen zijnde / geeft het op een reys in. Maer indien men begeert datse meerder t'samen-treckinge of verstoppinge na laten suilen / soo geeft van het sijn gestooten poeper van Myrobalanen een half loot in. Lobel, Joh. Schroderus.

Voor loopende en ontfteecken Oogen: Stoot de Myrobalani Citrini tot een sijn poeper / en vermengt het onder de Ooghsalben. Matthiolus, Mesue.

Voor langhduurende Koortsen en Water-sucht: Worden de geconsijten Myrobalani Chebuli nuttelijck gebuycht. Garcias.

Voor de Speenen en Anbeyen: Preemt poeper van de Myrobalani Emblici, vermengt het met sap van wit Wolle-kruydt, en legt het daer op. C. Durantus.

Kraen-oogen, in 't Latijn Nux

Vomica.

Gedaente.

De Gewas is plat-rondt / asch-graew van berwe / seer hardt / en bitter van smaeck.

Plaetse. Het groeyt in Arabia.

Aert en Krachten. Dit Gewas doet sterckelijck vzaiken / en veel gal en slijm lossen / een half loot van het poeper ingenomen zijnde. Het wordt mede onder de Praeservativen vermengt: nochtans is het doodelijck voor Honden en Verten.

Oprecht Dictamnium, in 't Latijn

Dictamnium Creticum.

Gedaente.

De breekt Kruydt heeft rondachtige / en met een dicke grijsse wolachtigheyt bekleede bladeren. De steelkens en de zijdetackshens zijn dun: op wiens toppen aerwijffe geschubde bollekens / als aen de Strachas, te voorschijn komen / uyt de welcke veel schoone purpere bloemkens voort spruyten. Het zaet leyt niede tusschen dese schubbekens beslooten.

Plaetse. Dit Gewas wordt nergens als op het Eplandt Candia gebonden.

Aert en Krachten. Dictamnium is warm en droogh / openende / afvarende / het vergift weder staende van Krachten Dodonaeus, Boerhaave, Matthiolus.

Medicinael gebuycht voor opgestopte Maendt-stond en Vrouwen en om de nagebore af te dreeven: Preemt van dit Cruijt een halfrunderel loots / sijn gestooten zijnde gaet het met Wijn in. Dioscorides, Theophrastus.

Om Splinters, doornen en ander scharpe dingen uyt te trekken. Legt de bladen van Dictamnium op de wonden.

Voor Vergift en bieten van vengende dierte: Hier tegen geeft dit Cruijt altemet andere geneesmiddelen onder Wijn vermengt in. Matthiolus, C. Durantus.

Sene, in 't Latijn Sena

Gedaente.

De Sene is een plant die alle jaer gaet / en is van gedaente als een Linse eenighsints ghelijc dog de bladen en gelijcken beter die van de groote mynthus, van de welcke de orientalse Senes aldergrootste voort brengen. De Senes zijn geel / van vijf bladeren vromt en op dunne steelkens gebestigt. Na de bloemen volgen platte kromme en by na halmaens wijffe hantwen / de welcke sijn plat zaet in sich besluypen de wortelen zijn langh en dun.

Plaetse. De Sene wast syrien egypte en Italien, en wordt ons van daar gesonden. Maer hier te Lande ende te gezaeyt zijnde komt traegelijc voort en verkrijght noch bloemen noch hantwen want 't blijft qualijck drie maanden juten.

Aert en Krachten. De Sene bladen zijn warm en droogh in den eersten graad en hebben een besondere kragt om de aeghebrande / waterachtige / Keijnige en achtige vochtigheden door de rijsen gangh af te jagen. Sp woorden winter

Fr

veel vande gen me ^{gebruyc} op ver 3 Jyde ^{met wint} brekela gen medela verteret. Mat-
thiolus fuchsius Jo. Broderus.

Aloë

gevaente

De Aloë brengt voort lange breede /
dikke glade ongebogen ^{aan de} kant van gebastelde ^{met botte} schlingen, beset en met een tip verbult
tussen dege Raden. Die de steel
ontrent een voet om Hoop ^{Welche met}
veel witte bloemen ^{ragus, of}
gevee valt, gezwervt of ^{in camaten vol-}
geeft mach ^{de wortel is}

Het sap vande gevee in de Apothe-
ken in twee sorten gevee: eene wordt
aloei succotrina en ^{andere} Aloë Hepa-
tica genaamt

Bekalven de gevee aloë's er een an-
dare ^{daerom} Aloë
van ^{dit} Gewas heeft
groter dikke Raden als de voorgaen-
de. Die ook met 3 Jyde punten aen't
de en roet om de kanten gewapent zijn.

Plaats de gevee Aloë groept veel
in ^{het sap ober}
gevee ^{in West-}
inden op velle plaats gevonden. Bepde
daelst plantan ^{hier te Lande in}
de ^{berg der} Krupden
veken ^{van} de gevee Aloë

opening de openingh die de Aloë
te Lande begint, kan men in het eerste
in ^{Vermakelijk Lant-}
veken na ^{het sap van de Aloë,}

2 weeten vande gevee
en ^{andere seggen in den}
veken en ^{den} derden graedt/
van ^{openende / verster-}
de ^{t samen-treckende en}
alende van ^{en. Daer-en-boben}
yft Het degevee ^{nachtige vochtigheden}

door den kamer-gangh upt het lijf / en
wederstaet de vertottinge. P. Aegineta,
Mesue.

Medicinael gebruyck. Om sachte Kamer-
gangh te verweken: neemt tien of twintigh
greynen van de Aloë 's avonts voer den ee-
ten in / en het sal u den volgende morgen
sachten kamer-gangh verweken; dit is goet
de geel-suchrige / en die met een slappe Maeg
en Wormen des Bupch's gequeelt zijn: maer
die de Anbeven onderhevigh zijn / moeten
sich van des selfs gebruyck wachten. Dios-
corides, Mesue.

Voor loopende Oogen: Wordt de Aloë
onder de Oogh-waters vermenght, Dios-
corides, Mesue.

Voor Wonden, oude Zeeren en Swee-
ringe: Stropt'er het poeper van Aloë in.
Mesue, Galenus.

Voor sweeringe van de Mondt en Tand-
vleesch: Vermenght Aloë met Wijn en
Honingh / en besrijct het daer mede. Dios-
corides.

Voor Wormen van de Kinderen: Ver-
menght Aloë met Ossen-gal en Azijn / doet
het in een Ocker-noten dop / en bindt het op
de Nabel van de Bupch.

Euphorbium.

Gedaente.

DE Euphorbium, volgens de beschrij-
vinge van Dodonæus, heeft langhwer-
pige / dikke / romtkommer-wijse groene
bladeren / die wat gehoekt of gekant / en
met dubbelde rpen van twitachtige doornen
gewapent zijn. Upt dese bladeren wordt een
seer scherp sap / Euphorbium genaemt / ver-
gadert.

Lobel noemt de boozgaende een jonge
plante van Euphorbium, en beschrijft eerst
het geene hy Euphorbii arbor Cerei effigie
five peruvianus Cereus vulgi noemt / seggen-
de het te zijn een plante als een arm dick /
negentien of twintigh Cubitus hoogh op-
schietende / en met rechte strepen gevoert:
In de buypenstie uptstekende botte hoeken
van

van de strepen witachtige doornkens straeltwijfs aen alle zijden uytgesprept. Apt het midden van dese strupcken spruyten komkommer-wijse schepfels / smal van halse / gelijk langhwerpige dicke ronde bladeren / na de gedaente van de strupck gefatsoeneert. Binnen is een seer harde en roudt houtken / van een vuyft dick / 't welck met wierachtigh vleesch bekleedt is / vol tap gomachtigh bitter sap. De bloeme groept aen 't opperste van de plante / de welke dien van roodt Vingerhoet-kruidt gelijk is / na de welke schoon-roode vruchten volgen / by na gelijk Vijgen gefatsoeneert / die goet van smaect zijn.

Plaetse. De Euphorbium wast in Africa, maer wordt ons meest uyt West-Indiën van Peru overgesonden. Dodonæus heeft het tot Brussel en Lobel tot Antwerpen van een blat in de aerde gesteken / sien voort groepen.

Aert en Krachten. Het sap Euphorbium genaemt / is heet en droogh in den hierden graedt / dun van deelen / brandende en blaren treckende van krachten. Daer-en-boven jaeght het sterckelijck de slijm en waterachtige vochtigheden dooz den kramer-gang uyt het Lichaem / waerom het oock in kleyne quantiteyt en onder andere geneesmiddelen vermenght zijnde / inwendigh gebruyckt moet worden. Dodonæus, Renodæus.

Medicinael gebruyck. Om de schelferinge van gebroken Beenderen uyt te trecken: Stroopt 'er het poepet van Euphorbium op / maer ondertusschen moet het omleggende vleesch met plucksel of eenigh ceeraet bekwart worden. Dioscorides.

Voor Water-sucht, en pijn van de Mildt: Neemt poepet van Euphorbium, vermengt het met Boom-olie / en bestrijckt 'er de suchtige Leden / en de Lincker zijde mede. Ravelingius.

Voor pijn en gebreken van de Zenuwen: Neemt Euphorbium een deel / Boom-olie twaelf deelen / Wasch soo veel van nooden is / maect hier van een salsken / en bestrijckt daer mede. Galenus.

Voor het uytvallen van 't Hayr, en om het Hayr te doen groeyen: Bestrijckt de plaetse met Euphorbium onder Olie van Laurier of Beeren-bet vermenght. Galenus.

Ammoniacum.

Gedaente.

Ammoniacum is een Gom of Sap / bloeyende uyt een soorte van Ferula, by de ouden Agasyllis, anders Ammoniacifera genaemt: De beste is die supber / wat bitterachtigh van smaect / na de Castoreum rieckende / en in kleyne stuckkens of klonterkens gedeelt is. Van de Ferula besiet in 't Chiende Deel van dit Boeck.

Plaetse. De Plante die de Ammoniacum voort brenght groept in Africa, in 't Lantschap van Cyrenen.

Aert en Krachten. De Gom Ammoniacum is warm in den tweeden en droogh in den eersten graedt / openende / vermozende / verteerende / uyttreckende en den buych weck makende van krachten. Matthiolus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Engh-borstigheyt, vallende Sieckte, Flerecijn, verouderde Hooft-pijn, Graveel, verstoptheyt van de Lever, Mildt en Lijf moeder: Geeft van dese Gom een scrupel of half bierendeel loots op een reys in. Matthiolus, Dioscorides.

Voor alderhande harde en koude geswellen: Wordt de Gom Ammoniacum onder Plaesters en Salben vermenght en gebruyckt. Galenus.

Galbanum.

Gedaente.

Galbanum is een Gom tranende uyt een soorte van Ferula, by de ouden Me-topium, anders Galbanifera genaemt: de beste is / die knozachtigh / bet / tap / supber / geelachtigh van verwe en zwaer van reuck is.

Fr 2

Plaetse.

Plaetse. De soorte van Ferula, de welke de Galbanum voort brengt / wast in Syrien.

Aert en Krachten. De Gom Galbanum is warm en droogh in den tweeden graedt / vermogwende / verteerende / schepdende en upt trekkende van krachten. Dioscorides, Galenus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde Hooft, Engh-borstigheyt, verstopte Maentstonden, Fenijn en inwendige quetsuren: geeft dese Gom ghelijck de Ammoniacum met Wijn in. Dioscorides.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Laet de Vrouw aen de Galbanum riecken / en legt een plaester van Galbanum op de nabel van de buidel. Dioscorides, Matthiolus.

Voor vallende Sieckte en drayinge van 't Hooft: Laet de Siecken aen de Galbanum dickwils riecken. Dioscorides.

Voor Exter-oogen aen de Voeten: Legt 'er een plaester van Galbanum op / de welke ghy eenige tijdt sult laten leggen.

Sagapenum, Serapinum.

Gedaente.

Sagapenum is mede een Gomme voort komende uit de Ferula: De beste is de geene die supber / van bukten rosachtigh / van binnen witachtigh / scherp van smaect / en zwaer van reuck of na den Loock rieken- de is.

Plaetse. Dese soorte van Ferula, waer upt de Sagapenum bloeyt / groeyt in Medien.

Aert en Krachten. De Gom Sagapenum is warm in den derden / en droogh in den tweeden graedt / dun makende / openende / upttrekkende ende de tape slijm en waterachtige vochtigheden purgerende van krachten. Uptwendigh gebruyckt heeft het de werckinge van de Galbanum. Mesue, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Water-sucht, verouderde Hooft-pijn, Hooft, Engbor-

stigheyt, vallende Sieckte, Lammigheyt, Buyck-pijn, verstoptheyt van de Mildt, en opgestopte Maendt-stonden: Neemt van dese Gom een half of geheel bierendeel loots / maect 'er pillen van / en geeft het op een reys in. Mesue.

Opopanax.

Gedaente.

O Popanax is een Gomme bloeyende uit het Panax Heracleum, van ons in het Chiende Deel deses Kruidt-boecks beschreven: De beste is 't welck van bukten Saffraen-vertigh / van binnen wit of geelachtigh is / seer bitter van smaect / sterck van reuck / en in 't water gesmolten melchachtigh wordt.

Plaetse. De Opopanax komt uit Syrien.

Aert en Krachten. De Gom Opopanax komt in aert en krachten met de Sagapenum over een.

Afa Fetida.

Gedaente.

De Afa Fetida is een Gomme of Sap van een byemt Gewas / Lafer of Silphion genaemt: Het beste is 't geene na de Loock rieckt / en tap is.

Plaetse. De Plante / waer uit de Afa Fetida traent / wast in Medien, Lybien, en Syrien.

Aert en Krachten. De Afa Fetida is verwarmende in den derden graedt / openende / dooz-slijdende / en dun makende van krachten. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt en opstijginge van de Lijf-moeder: Geeft van de Afa Fetida van tien greppen tot een half bierendeel loots in. Het wordt heden daeghs veeltijds van de Dronken / die met dit gebruyck gequelt zijn / aen de hals gehangen. Dioscorides.

Voor een geswollen Mildt: Hier tegen wort dese Gomme onder de Mildt-plaesters of Salven vermenght. Dioscorides.

Voor

Voor de Fijt aen de Vingers : *Neemt* Ala Fætida vermengt het onder 't wit van een *Ep* / en legt het daer op. *Joh. Schroderus.*

Gummi Animæ.

Gedaente.

Dit is een heldere en ypt den witten na den geelen treckende *Herst* / vloepende ypt seer hooge *Boomen* / de welke in *America* of *Nieuw Spanjen* wassen.

Aert en Krachten. *De* *Gom Animæ* is warm in den tweeden en bochtigh in den eersten graedt / dun makende / schepdende / en t'samen-treckende van krachten. Het wordt booznamentlijck gebruyckt tot pijnlijke en koude gebreken van de *Herzenen* en *Zenuwen*. *Amatus, Garcias.*

Ladanum, Labdanum.

Gedaente.

De *Ladanum* is een herfsachtige welriekende bochtigheyt / die in de *Somer* op de bladeren van de *Cistus Ledon* (zijnde een heesterachtigh *Gewas* met langhwerpige spitse doncker-groene bladeren bekleet / en met witte bloemkens ghelijck *kleyne Rooskens* verciert) gebonden wordt / en is doncker-graetw van verwe / en ontfleken zijnde een seer aengename reuck van sich gebende.

Plaetse. Het wordt ons ypt *Africa*, en het *Eylant* *Cyprus* of *Candia* overghesonden.

Aert en Krachten. *De* *Ladanum* is verwarmende en verdroogende van aert / vermozwende / verteerende / rijp makende / openende / t'samen-treckende / en pijn stillende van krachten. *Matthiolus, C. Bauhinus.*

Medicinael gebruyck. Voor het uytvallen des *Hayrs* : *Neemt* *Ladanum* met *Myrrhe*, *Wijn* en *Olie* van *Myrtus* vermengt / en bestrijckt 'er het *Hoofd* mede. *Dioscorides.*

Voor pijn van de *Ooren* : *Neemt* *La-*

danum met *Wijn* of *Olie* van *Roosen* vermengt / en druypt het in de *Ooren*. *Dioscorides.*

Om de *Lick-teecken* te verdrijven : *Smeit* de *Ladanum* in *Wijn* / en bestrijckt 'er de *Lick-tekenen* mede. *Dioscorides, Galenus.*

Om de *Na-geboorte* af te drijven : *Leght* de *Ladanum* op gloepende *hooien* / en laet de roock van onderen ontfangen. *Dodonæus.*

Voor quade en besmettelijcke *Lucht* : *Veroocht* het *Hups* met *Ladanum*, 't welck door sijn liefvelijcke reuck alle *stanch* verdrijft.

Voor *Buyck-loop*, en om de *Urijn* af te drijven : *Neemt* een weynigh van *Ladanum*, en geeft het met oude *Wijn* in. *Dioscorides.*

Gutta Gamba, Ghitta femou.

Gedaente.

Gutta *Gamba* is een yptgedrooght *Sap* van een onbekende *Plante* / waerom sommige meenen dat het van verschepte *Sappen* gemaect en bereyt is. Door 't beste wordt gehouden 't geene *supber* en geelachtigh van verwe is.

Plaetse. Dit yptgedrooght *Sap* wordt ons ypt *China* overgebracht.

Aert en Krachten. *De* *Gutta Gamba* jaegt af van onderen en van boven de slijmige en waterachtige bochtigheden / en wordt daerom tegen de gebreken daer ypt ontfleken / nuttelijck gebruykt : men geeft daer van ses tot veertien greynen op een reys in. *C. Clusius, Joh. Schroderus.*

Scamonea.

Gedaente.

De *Scamonea* is van rancken of steelen / bladeren en witte klocks-wijse bloemen de sachte *Winde* seer gelijck / maer de wortel is langh / dick / van buuten bruyn / van binnen wit / en met melckachtigh *sap* gevult. Ypt dese wortel wordt het *sap* / 't welck

Fr 3

neder

onder de naem van Scammonium by de Genees-meesters en in de Apotheken soo seer bekent is / vergadert.

Plaetse. Dit Gewas groeyt veel in Syrien, van waer ons het sap van de wortel toe gevonden wordt. Het is hier te Lande oock van vreemde zaet voort gekomen / en heeft sijn bloemen in May, Juny en July gedragen.

Aert en Krachten. Het sap ofte de Scammonium is matelijck warm en droogh van aert / en heeft een besondere kracht om de Gal- en waterachtige vochtigheden door den stoelgangh sterckelijck af te drijven. Het wordt van ses tot twintigh grepen in gegeven. Dodonæus.

Indiaens Suycker-riet, in't Latijn

Arundo Saccharina Indica, Saccharum.

Gedaente.

Dit Riet-gevas schiet seven of acht voeten hoogh op: de strupck is wat dicker als een dupm / met knoopen in veel leden gescheppen / en met soet / sappigh / wit / boos mergh gebult. De bladeren zijn twee cubitus langh / seer smal / roudt en in de lenghte gestreept. De bloem komt aer-wijs gelijk die van Zorgh-zaet te voorschijn. De wortel is die van 't Riet niet ongelijck / doch soeter / sapachtiger en niet soo houtachtigh.

Plaetse. Het Suycker-riet wast veel in Oost- en West-Indiën, waer van daen ons

de Suycker in groote menighte toe-geef en den wordt.

Aert en Krachten. De Suycker is warm en vocht in den eersten graedt / af bagende / ontdoende en teerende van krachten. C. Bauhinus, Matthiolus.

Opium.

Gedaente.

De Opium is een gemaechtigh sap uyt de gequetste bollen van de Heul vergadert. Door de beste Opium, de welke hier te Lande in de Apotheken gebruyckt wordt / is te houden / dat zwaer / hardt / lichtelijck te ontsien / van reuck zwaer en slaep-verweckende / gelijk de Heul, bitter van smaect / van verwe de Aloë gelijckende / ende licht om te smelten is.

Plaetse. De Opium wordt ons uyt Indiën, en Turckyen ober gesonden.

Aert en Krachten. De Opium wordt van sommige warm / en van andere houdt van aert te zijn geoordeelt: hoe het zy / het en wordt in soodanige groote quantiteyt niet gebruyckt / dat het door sijn hitte of koude eenige schaden by brengen kan. Daer-entboven heeft de Opium een besonderen kracht / om de ontsielde Geesten te bedwingen / slaep te verwecken / en alsoo de pijn te benemen: het moet nochtans voorzichtig / wel bereydt zijnde / en in seer kleene quantiteyt in genomen worden. Scribonius, Joh. Schroderus.

E Y N D E.

Re-